

Den opportunistiske biskop

Joachim Rønnow (ca. 1495-1542)

Joachim Rønnows vej til bispestolen

Historien om Joachim Rønnow, den sidste katolske biskop på Roskilde, handler bl.a. om Roskildes endegyldige tab af herredømmet over København. Men den handler mest om en mand, der spillede højt spil – og tabte.

Adelsmanden Joachim Rønnow fødtes omkring 1495 som ældste søn af rigsråd Marquard Rønnow til Hvidkilde på Fyn. I dåben fik han navnet Jacob. Han fik en verdslig, akademisk uddannelse, blandt andet i Frankrig. Ca. 1520 vendte Jacob hjem, og i 1525 møder vi ham som betroet diplomat hos Frederik 1. Kongen sendte ham tilbage til Frankrig for at modarbejde den afsatte Christian 2. i striden om Danmarks krone, hvilket lykkedes. Herefter er der stille omkring den unge mand i nogle år.

Men i 1529 udnævnte kongen adelsmanden uden teologisk uddannelse til biskop i Roskilde som tak for tro tjeneste. Herved tilsidesattes domkapitlet (domkirkens 36 kannikere), der normalt valgte den næste biskop.¹ Også den obligatoriske godkendelse hos paven mod en klækkelig betaling blev droppet, idet kongen selv indkasserede betalingen på 300 gylden. Udnævnelsen bekræftedes ved 2 skrivelser, begge dateret den 11. juni 1529. Den ene var en nomination, hvori kongen lovede, at stiftet under den nye biskop skulle nyde de samme privilegier og "nåder" som hidtil.² Den anden skrivelse var en bekræftelse, hvori Rønnow blandt andet lovede kongen, at han ville hindre vold mod lutherske prædikanter, der forkyndte evangeliet i overensstemmelse med det hellige skrift, og at han ikke ville lægge hindringer i vejen for præsters og munkes giftermål.³ Rønnow var ikke mere katolsk i sin tankegang, end at han kunne leve med disse krav. Han blev derpå anerkendt af en række verdslige rigsråder i et stadfæstelsesbrev dateret den 24. juni 1529 og senere af det samlede rigsråd.⁴ Det sidste brev er desværre gået tabt. De bevarede dokumenter er gengivet hos Knudsen og Rørdam.

Jacob tog nu navneforandring til Joachim. Da han ikke var lovformeligt udnævnt til biskop, antog han i 1530 en såkaldt "viebiskop" til at udføre de kirkelige handlinger. Rønnows titel blev heller ikke den sædvanlige. Han måtte nøjes med at kalde sig "electus" (= udvalgt, men ikke pavelig bekræftet).

Adelsslægten Rønnows våbenskjold. Koloreret tegning udført af Anders Thiset, gengivet i Danmarks Adels Aarbog. Årgang 1913.

Adelsslægten Lunges våbenskjold. Måske havde Rønnow en hustru i det skjulte. I hvert fald fik han en søn med adelsdamen Anne Ovesdatter Lunge. Koloreret tegning udført af Anders Thiset, gengivet i Danmarks Adels Aarbog. Årgang 1902.

Selv om Rønnow havde lovet at se igennem fingre med kravet til præster og munke om at leve i cølibat, foretrak han selv at leve op til kravet, men det hindrede ikke levemanden i at få en søn, Floris Jacobsen, med en nonne, den adelige Anne Ovesdatter Lunge.

Roskilde Domkirke så noget anderledes ud på Joachim Rønnows tid. Korpartiet var omgivet af små sidekapeller, og kirken havde trappetårne. Men Absalonsbuen fra 1200-tallet, som bispen benyttede, når han skulle fra bispegården over i domkirken, havde samme udseende på reformationstiden som i vore dage. Foto: Jeppe Tønsberg 2018.

Kirkefyrstens forhold til kirkens ejendomme

Efterhånden begyndte Luthers lære at brede sig. I København kulminerede bevægelsen med den såkaldte "billedstorm" 1530 i Vor Frue Kirke, hvor kirkeinventaret blev udsat for hærværk. Som biskop måtte Joachim Rønnow forsvare kirkens ejendom, og han gik nu i aktion: Han lod den kendte lutheranske prædikant Hans Tavsén (1494-1561) arrestere som medansvarlig.⁵ Tavsén blev i 1533 dømt af Rigsrådet: Han forvist fra Sjælland og Skåne og blev underlagt censur og prædikeforbud. Det førte til en folkelig opstand i København. Det gik så vidt, at Tavsén måtte redde biskop Rønnow fra den rasende folkemængde.

Hr. Joachim nød at føre sig frem som katolsk kirkefyrste med en stab af tjenere og bevæbnede vagter. Han rådede over bispegården i Roskilde, lystgården Bistrup (siden Sct. Hans) og en række befæstede borge: Dragsholm, Gjorslev (opført af biskop Lodehat) og Hjortholm. Som Sjællands biskop var Rønnow næst efter kongen landets største jordbesidder. Bispén ejede over 2500 bøndergårde eller en fjerdedel af alle Sjællands gårde. Alligevel var han på jagt efter flere indkomster. Derfor kan man finde adskillige eksempler på hans kreative administration af stiftet. Således blev der i hans tid udnævnt to adelssønner til ledige embeder ved domkirken, til trods for at de endnu var mindreårige. Det har han uden tvivl tjent godt på. I forbindelse med visitatser i Æbelholt Kloster og siden Skovkloster (senere kendt som Herlufsholm) i 1532 måtte abbederne underskrive breve, der bekræftede, at de i et og alt var underlagt biskoppen. Alene

Der findes ikke noget malet portræt af Joachim Rønnow, men historiemaleren Carl Bloch har forestillet sig den kendte scene efter billedstormen: "Hans Tausén beskytter Joachim Rønnow". Da var bispén omkring 35 år, så han ser alt for gammel ud. Maleri af Carl Bloch, 1876. Københavns Universitets festsal.

I 1176 flyttede biskop Vilhelm sit kloster fra Eskilds Ø i Roskilde Fjord til Æbelholt i Nordsjælland med økonomisk støtte fra biskop Absalon i Roskilde, et forhold Rønnow siden kunne udnytte. I dag er der kun ruiner tilbage. Arkæologiske fund vidner om munkenes lægegering i middelalderen. Foto: Nationalmuseet.

denne kunne stadfæste valg af en ny abbed (eller lade være). Klostrene måtte også anerkende, at størsteparten af deres godsmængder i virkeligheden tilhørte domkirken.

Men Rønnow var også personligt meget bjergsø. På Hjortholm, hvorfra det nordsjællandske godsområde – tidligere også København – blev administreret, snusede han i gamle dokumenter. Her fandt han Roskilde-bispens gamle adkomstbreve til København. Byen var godt nok overgået til kongen i 1416. Men Rønnow ville alligevel forsøge at få denne besiddelse tilbage. Tidspunktet var gunstigt, idet Frederik 1. lige var død i 1533, og der var ikke valgt en ny konge. Det var imidlertid ikke bispeembedet, Rønnow havde i tankerne som ny ejer, men ham selv. Han forlangte, at domkapitlet gav ham rettighederne til hovedstaden, men fik nej. Sagen er beskrevet af Povl Helgesen i Skibby-krøniken, en kilde der er farvet af forfatterens katolske standpunkter, men samtidig kritisk over for kirkens og bispens pengegriskhed. Biskoppen lod nu domkirkens fæstebønder aflægge lydighedsløfte til ham selv, så han fik tiendeindtægterne, og domkapitlet stod uden midler. Det endte med, at domkapitlet gav efter og blev hans lydige undersåtter (hvis man ellers kan stole på Helgesen).⁶

Grevens Fejde 1534-1536

Inden Rønnow nåede at gå videre med sine planer, tog Danmarkshistorien en ny drejning. Rigsråderne kunne ikke enes om at vælge en efterfølger for Frederik 1. Adelen ønskede den lutheranske hertug Christian, den senere Christian 3., medens bisperne ønskede den katolske Christian 2. tilbage. Da man ikke kunne enes, udsattes kongevalget. Det udløste Grevens Fejde, der varede fra 1534 til 1536. Christian 2. var godt nok sat bag lås og slå i 1532, men han havde stadig mange tilhængere blandt bønder og borgere, specielt i København og Malmø. Disse byer allierede sig med hansestaden Lübeck, der hyrede grev Christoffer af Oldenburg og hans lejesoldater. Denne hær gik i land ved Skovshoved og erobrede hurtigt Sjælland og Skåne. Det gav snart Rønnow store problemer, idet grev Christoffer og hans hær for en tid slog sig ned i Roskilde, der blev plyndret til bunds – ikke mindst bispegården.⁷ Bistrup blev stukket i brand, og siden gik det Hjortholm ligesådan. Biskop Rønnow selv blev erklæret for afsat. I stedet indsatte grev Christoffer den tidligere svenske ærkebiskop Gustav Trolle som biskop i Roskilde. Rønnow måtte nødtvungent slutte sig til grev Christoffer for

Konsistoriehuset ved Frue Plads er opført omkring 1420 som en del af Roskilde-bispens residens i København. Her tog bispen ophold, når han var i København. Fotograf: Hanne Fabricius / www.tyra.dk

Skibby Kirkes apsis, hvor man i 1650 fandt Skibbykrøniken indmuret. Den er skrevet af lektor ved Roskilde Domkapitel, reformkattolikken Povel Helgesen (ca. 1485-ca.1535). Heri giver han en meget personlig beskrivelse af reformationskampen. Værket slutter i 1534, for øvrigt midt i en sætning. Efter 1536 var krøniken et farligt skrift. Derfor blev det gemt. De nærmere omstændigheder kendes ikke. Foto: Jeppe Tønsberg 2018.

at redde stumperne af sit bispedømme. Det lykkedes ham at købe Trolle ud, så han atter kunne indtræde i sit embede. Rønnows griskhed fornægtede sig heller ikke denne gang, idet han tørrede denne udgift af på Roskilde Bispestol, der måtte overlade ham Saltø Slot og len, Vester Egesborg og Holløse Mølle i pant på livstid (og siden hans arving) for hans udgifter, indtil stiftet indløste beløbet.⁸

Ude på landet fulgte sociale opstande blandt almuen på Fyn og i Jylland. For at hindre den totale opløsning enedes

Rønnow havde det uheld, at han hele to gange måtte købe sig til embedet som biskop over Roskilde Domkirke. Det blev hver gang betalt i klingende mønt. Det kunne være i nederlandske gylde indført af grev Willem af Holland i 1378 og siden anvendt som betalingsmiddel i hele Europa. Gengivet efter Wikimedia.

rigsråderne om at vælge hertug Christian (søn af Frederik 1.) til konge. Christian 3. hyrede feltherren Johan Rantzau til at rydde op, og nu vendte krigslykken for de dårligt udrustede bondehære. Som den store opportunist, han var, sluttede Joachim Rønnow sig i 1535 til Christian 3. for at være på vinderens side, men fik ikke meget ud af det.

Sande og falske anklager samt domfældelse

Efter nedkæmpelsen af de folkelige opstande gennemførtes reformationen i 1536. Bisperne blev gjort ansvarlige for borgerkrigen, og deres såkaldte ugerninger blev opremset i et klageskrift udstedt af Christian 3. I dette skrift, der er gengivet hos Rørdam, fylder anklagerne imod Rønnow det samme som alle de andre bispers påståede misligholdte embedspligter tilsammen.⁹

Hovedanklagen imod Rønnow gik ud på, at han ikke – som lovet – havde forsynet Roskilde Stifts kirker med evangeliske præster. Som anført gik hans løfte kun ud på at hindre vold mod lutherske prædikanter. Til gengæld må man indrømme, at anklagerne imod ham om at berige sig på stiftets

Efter arrestationen måtte biskop Joachim Rønnow lide den tort en tid at sidde fængslet på sin egen borg, Dragsholm. Den lå godt beskyttet på borgbanken omgivet af voldgraven. Borgen blev derfor siden anvendt som statsfængsel. I dag er den stærkt ombyggede borg ramme om hotel- og restaurationsdrift. Foto: Eva Tønnesen 2018.

bekostning ikke er til at komme uden om. I alt var der tale om en snes anklager, hvoraf nogle var sande, andre var falske. Endelig var der nogle anklager, der ikke længere kan verificeres.

Som en konsekvens af alle anklagerne – ikke bare imod Rønnow – men imod alle landes biskopper i klageskriftet – uanset om de var sande eller falske – blev bisperne kastet i fængsel og deres embeders rige ejendomme blev konfiskeret for at dække omkostningerne til kongens krigsførelse. Men sagerne ordnedes siden i mindelighed, ved at bisperne godkendte, at deres gods var blevet konfiskeret, hvorpå de underskrev en loyalitetserklæring og blev løsladt. Så let gik det ikke for Joachim Rønnow. Hans forhold blev snarere forværret, idet han senest i 1541 blev ført til det isolerede Visborg Slot på Gotland trods talrige forsøg fra slægtninge på at komme ham til hjælp. Blandt fortalene var den svenske konge, Gustav Vasa, Joachims halvfætter. Først i 1544 havde han udsigt til en forsoning med kongen. Han blev ført til København, men døde pludseligt den 1. maj 1544 i sin celle på Københavns Slot, inden sagen gik i orden. Han blev begravet i Helligåndskirken i København.

Der kom et efterspil, idet hans søstersøn, Christoffer Urne, rejste en anklage, om at der var tale om giftmord, men rygterne blev hurtigt manet i jorden, og nevøen blev straffet med livsvarigt fængsel.

Skæbne og psyke

P. G. Lindhardt har karakteriseret Joachim Rønnow som “... en typisk junker og karrieremager, en af de mange højadelige lykkejægere for hvem kirkens store embeder var springbrættet til rigdom og indflydelse”.¹⁰

Det fremgår tydeligt af hele hans fremfærd, at kirkens lære, bekendelse og liturgi ikke betød særligt meget for ham. Det var magt og rigdom, der betød noget, men sådan var det for så mange andre i reformationstiden. Så hvorfor blev han straffet hårdere end sine kolleger i reformationsopgøret med den gamle kirke, til trods for at han var villig til at indgå et forlig? Måske bar Christian 3. og hans rigskansler, Johan Friis, et personligt nag til Rønnow som følge af hans hovmod og skarpe tunge, der fyrede spydige bemærkninger af som hvasse pile mod politiske, kirkelige og andre modstandere. Eller også anså de det for bedst totalt at knække denne opportunist, der tidligere havde vist sig at have en evne til at vende styrket tilbage.

Noter

1. Helgesen 1967, s. 130 og 149.
2. Knudsen 1840, s. 152-153.
3. Knudsen 1840, s. 26-27.
4. Knudsen 1840, s. 32-35.
5. Helgesen 1967, s. 162-164.
6. Helgesen 1967, s. 168-170.
7. Helgesen 1967, s. 179-183.
8. Knudsen 1840, s. 171-174. Helgesen 1967, s. 184f og 187.
9. Rørdam 1873, s. 164-183.
10. Lindhardt 1968, s. 119.

Kilder og litteratur:

- Helgesen, Povl: Lektor Povl Helgesens historiske optegnelsesbog, sædvanlig kaldet Skibbykrøniken, på dansk ved A. Heise, Rosenkilde og Bagger. 1967.
- Hørby, Kai: Joachim Rønnow. Politik og Administration 1529-1536. Speciale. 1964.
- Hørby, Kai: Joachim Rønnow. Dansk Biografisk Leksikon. 3. udg., Gyldendal. 1979-84 (digital udgave).
- Knudsen, Hans: Joachim Rønnow, udvalgt Biskop til Roskilde: et Bidrag til Oplysning af Fædrelandets Historie i Reformationstiden. Gyldendal. 1840.
- Lindhardt, P. G.: Nederlagets Mænd. Det katolske bispevældes sidste dage i Danmark. Gads Forlag. 1968.
- Rørdam, H. F.: Monumenta Historiæ Danicæ. Historiske Kildeskrifter og Bearbejdelser af dansk Historie især i det 16. Aarhundrede. 1. bd. Gad. 1873.